

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра менеджменту

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«ЕКОЛОГІЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ»

ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ	07 Управління та адміністрування
СПЕЦІАЛЬНІСТЬ	073 Менеджмент
РІВЕНЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ	Перший (бакалаврський)
ФАКУЛЬТЕТ	Економічний

Екологічний менеджмент. Робоча програма навчальної дисципліни для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 073 «Менеджмент»/ Розробник Ю. С. Гринчук. Біла Церква: БНАУ, 2023.

Розробник: Гринчук Ю. С., д-р екон. наук, професор.

Робочу програму затверджено на засіданні кафедри менеджменту
(Протокол №1 від 25.08.2023 р.)

Завідувач кафедри менеджменту,
д-р екон. наук, професор

Ю. С. Гринчук

Гарант ОП «Менеджмент»,
канд. екон. наук, доцент

Н. В. Коваль

Схвалено науково-методичною комісією економічного факультету
(Протокол №1 від 28.08.2023 р.)

Голова науково-методичної комісії,
д-р екон. наук, професор

І. М. Паска

ЗМІСТ

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	4
2. ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ	5
3. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ	5
4. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ЕКОЛОГІЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ»	6
5. СТРУКТУРА ДИСЦИПЛІНИ	7
6. ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	8
6.1. Лекції	8
6.2. Практичні заняття	11
6.3. Самостійна робота	13
6.4. Орієнтовна тематика індивідуальних та групових завдань	15
7. МЕТОДИ НАВЧАННЯ	17
8. ФОРМИ ПОТОЧНОГО ТА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ	18
9. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ	18
10. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ	18
11. ПЕРЕЛІК НАОЧНИХ ТА ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ	20
12. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ	20

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Згідно з навчальним планом на 2023–2024 навчальний рік, на вивчення дисципліни «Екологічний менеджмент» для денної форми навчання виділено всього 120 академічних годин (4 кредити ECTS), у т. ч. аудиторних – 56 годин (лекції – 28, практичні заняття – 28), самостійна робота студентів – 64 години.

Опис навчальної дисципліни за показниками та формами навчання наведено в таблиці:

Найменування показників	Шифр та найменування галузі знань, спеціальності, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів, відповідних ECTS – 4	Галузь знань: 07 «Управління та адміністрування»	Обов'язкова	
Змістових модулів – 2		<i>Рік підготовки:</i>	
Індивідуальне науково-дослідне завдання (есе, критичний огляд наукових публікацій, мінілекція)	Спеціальність: 073 «Менеджмент»	4-й	5-й
		<i>Семестр</i>	
7-й		9-й	
<i>Лекції</i>			
Загальна кількість академічних годин – 120	Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти	28 год.	6 год.
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 4; самостійної роботи студента – 4,5.		<i>Практичні</i>	
		28 год.	6 год.
		<i>Самостійна робота</i>	
	64 год.	108 год.	
	Підсумковий контроль: іспит		

Метою вивчення дисципліни «Екологічний менеджмент» є забезпечення здатності приймати ефективні управлінські рішення щодо мінімізації негативних впливів діяльності підприємств на довкілля та досягнення високого рівня екологічної безпеки процесів виробництва та споживання, здійснювати екологічно безпечну діяльність підприємств, забезпечувати екологізацію виробництва, управління та освіти з метою захисту довкілля та реалізації принципів збалансованого розвитку.

2. ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Обов'язкова навчальна дисципліна «Екологічний менеджмент» базується на знаннях таких дисциплін як «Економічна теорія», «Менеджмент», «Маркетинг», «Мікроекономіка та макроекономіка», «Теорія організації», «Економіка підприємства», «Екологічна безпека».

3. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Результати навчання відповідно до ОП «Менеджмент» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти	Результати навчання з дисципліни «Екологічний менеджмент»
ПРН 06. Виявляти навички пошуку, збирання та аналізу інформації, розрахунку показників для обґрунтування управлінських рішень.	РН 06.1. Уміти аналізувати екологічну стратегію підприємства та ефективність її реалізації.
ПРН 08. Застосовувати методи менеджменту для забезпечення ефективності діяльності організації.	РН 08.1. Знати методичні підходи до формування стратегії еколого-орієнтованого розвитку підприємства.
ПРН 18. Ідентифікувати ризики в екологічних станах довкілля та причини їх виникнення, оцінювати екологічні наслідки діяльності організації, обґрунтовувати рішення та розробляти заходи щодо управління екологічною безпекою на регіональному рівні.	РН 18.1. Знати класифікацію екологічних та економічних ризиків підприємства, екологічних стратегій. РН 18.2. Розуміти вигоди від впровадження системи екологічного менеджменту для підприємства, держави, суспільства. РН 18.3. Вміти враховувати екологічні аспекти при формуванні довгострокового плану функціонування підприємства.

4. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ЕКОЛОГІЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ»

Змістовий модуль 1. Теоретичні основи та забезпечення екологічного менеджменту

Тема 1.1. Концептуальні засади та структура системи екологічного управління.

Тема 1.2. Корпоративний екологічний менеджмент в системі екологічного управління.

Тема 1.3. Нормативно-правове та інформаційне забезпечення екологічного менеджменту.

Тема 1.4. Реалізація екологічної стратегії.

Тема 1.5. Розробка, впровадження і розвиток системи екологічного менеджменту на підприємстві.

Тема 1.6. Стратегічний екологічний менеджмент як складова частина успіху підприємства.

Змістовий модуль 2. Практичні напрями та інструменти впровадження системи екологічного менеджменту

Тема 2.1. Екологічна стандартизація і сертифікація.

Тема 2.2. Екологічна експертиза, екологічний облік та екологічний аудит як інструменти екологічного менеджменту.

Тема 2.3. Екологічний маркетинг в системі екологічного менеджменту. Розробка і реалізація «зеленої» продукції.

Тема 2.4. Демонстрація відповідності.

Тема 2.5. Екологічний інжиніринг в системі екологічного менеджменту.

Тема 2.6. Індикатори екологічних результатів діяльності підприємства.

Тема 2.7. Екологічні наслідки Чорнобильської катастрофи для України і світу.

Тема 2.8. Екологічні наслідки російсько-української війни в Україні.

5. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин							
	Денна форма				Заочна форма			
	Усього	У тому числі			Усього	У тому числі		
		лк	пр	ср		лк	пр	ср
<i>Змістовий модуль 1. Теоретичні основи та забезпечення екологічного менеджменту</i>								
Тема 1.1. Концептуальні засади та структура системи екологічного управління.	10	2	2	6	9	1		8
Тема 1.2. Корпоративний екологічний менеджмент в системі екологічного управління.	10	2	2	6	9		1	8
Тема 1.3. Нормативно-правове та інформаційне забезпечення екологічного менеджменту.	12	2	4	6	9		1	8
Тема 1.4. Реалізація екологічної стратегії.	8	2	2	4	9		1	8
Тема 1.5. Розробка, впровадження і розвиток системи екологічного менеджменту на підприємстві.	8	2	2	4	10	1	1	8
Тема 1.6. Стратегічний екологічний менеджмент як складова частина успіху підприємства.	10	2	2	6	9	1		8
Разом за змістовий модуль 1	58	12	14	32	55	3	4	48
<i>Змістовий модуль 2. Практичні напрями та інструменти впровадження системи екологічного менеджменту</i>								
Тема 2.1. Екологічна стандартизація і сертифікація.	8	2	2	4	9	1		8
Тема 2.2. Екологічна експертиза, екологічний облік та екологічний аудит як інструменти екологічного менеджменту.	8	2	2	4	10	1	1	8
Тема 2.3. Екологічний маркетинг в системі екологічного менеджменту. Розробка і реалізація «зеленої» продукції.	8	2	2	4	9		1	8
Тема 2.4. Демонстрація відповідності.	8	2	2	4	8			8
Тема 2.5. Екологічний інжиніринг в системі екологічного менеджменту.	8	2	2	4	9	1		8
Тема 2.6. Індикатори екологічних результатів діяльності підприємства.	8	2	2	4	8			8
Тема 2.7. Екологічні наслідки Чорнобильської катастрофи для України і світу.	7	2	1	4	6			6

Тема 2.8. Екологічні наслідки російсько-української війни в Україні.	7	2	1	4	6			6
Разом за змістовий модуль 2	62	16	14	32	65	3	2	60
Усього годин	120	28	28	64	120	6	6	108

Примітка: л – лекції, п – практичні заняття, ср – самостійна робота студентів.

6. ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

6.1. Лекції

Тема і зміст лекції	К-ть годин
Змістовий модуль 1. Теоретичні основи та забезпечення екологічного менеджменту	
<p>1.1. Концептуальні засади та структура системи екологічного управління Опис навчальної дисципліни: цілей, змісту, очікуваних результатів навчання, порядку та критеріїв оцінювання. Принципи академічної доброчесності. Основи системного екологічного управління та екологічної політики. Екологічна безпека і екологічний ризик. Управлінські рішення в умовах сталого розвитку. Суперечності у сфері сталого розвитку та «кризового» управління економікою.</p>	2
<p>1.2. Корпоративний екологічний менеджмент в системі екологічного управління Сутність та структура екологічного менеджменту. Екологізований, екологічно спрямований, екологічний менеджмент. Рівні екологічного менеджменту. Вигоди від впровадження системи екологічного менеджменту для підприємства, держави, суспільства. Історичні аспекти виникнення екологічного менеджменту в Україні і за кордоном. Відмінність екологічного менеджменту від екологічного управління. Поняття системи корпоративного екологічного менеджменту. Загальний алгоритм впровадження системи екологічного менеджменту на підприємстві. Екологічна політика підприємства.</p>	2
<p>1.3. Нормативно-правове та інформаційне забезпечення екологічного менеджменту Системи стандартів екологічного менеджменту. Британські стандарти у сфері систем екологічного менеджменту BS 7750, BS 8555. EMAS. Серія міжнародних стандартів систем екологічного</p>	2

менеджменту ISO 14000. Стандарт ISO 14001. Національні стандарти в галузі екологічного менеджменту. Проблеми та перспективи гармонізації законодавства України з законодавством ЄС.	
1.4. Реалізація екологічної стратегії Структура управління і відповідальність. Ресурси, функціональні обов'язки, відповідальність і повноваження. Ідентифікація екологічних аспектів діяльності. Прямі і непрямі екологічні аспекти. Вимоги законодавства. Планування і реалізація стратегії екологічного менеджменту. Підготовка до нештатних ситуацій і відповідні дії.	2
1.5. Розробка, впровадження і розвиток системи екологічного менеджменту на підприємстві Управління документацією. Система документації КЕМ. Взаємодія та обмін інформацією. Мотивація. Підготовка і навчання. Моніторинг. Оцінка результативності. Невідповідність та коригувальні та запобіжні дії. Внутрішній аудит системи екологічного менеджменту. Аналіз системи і оцінка керівництвом. Розвиток системи і послідовне поліпшення.	2
1.6. Стратегічний екологічний менеджмент як складова частина успіху підприємства Екологічна стратегія фірми. Класифікація екологічних стратегій. Базисні стратегії «зелених» фірм. Розширена модель конкурентних стратегій фірми Портера. Сант-Гальська модель інтегрованого екологічного менеджменту. Системи корпоративного екологічного менеджменту та їх відображення в міжнародному стандарті EMAS. Інструменти стратегічного екологічного менеджменту. Перехід від стратегічних цілей компанії до системи корпоративного екологічного менеджменту. Врахування екологічних аспектів при формуванні довгострокового плану.	2
Разом за змістовий модуль 1	12
<i>Змістовий модуль 2. Практичні напрями та інструменти впровадження системи екологічного менеджменту</i>	
2.1. Екологічна стандартизація і сертифікація Поняття та цілі екологічної сертифікації, її нормативно-правове забезпечення. Визначення об'єктів і суб'єктів екологічної сертифікації. Обов'язкова сертифікація як форма державного контролю за безпекою продукції для населення та навколишнього середовища, порядок її проведення. Сертифікація та відповідність екологічного маркування I типу: загальні положення, контроль відповідності. Декларація та екологічні етикетки, цілі та основні принципи їх використання.	2

<p>2.2. Екологічна експертиза, екологічний облік та екологічний аудит як інструменти екологічного менеджменту</p> <p>Цілі і завдання екологічної експертизи. Види експертних висновків для висновку державної екологічної експертизи про відповідність прийнятої господарської діяльності встановленим нормативам якості навколишнього середовища. Об'єкти екологічної експертизи.</p> <p>Цілі, завдання, методи, засоби екологічного обліку, екологічного аудиту. Види екоаудиту. Склад команди екоаудиту. Діяльність екоаудиту до виходу на об'єкт ревізії. Діяльність екоаудиту на об'єкті ревізії. Документи результатів перевірки стану екоменеджменту на підприємстві. Контроль виконання заходів за результатами екоаудиту.</p> <p>Екологічний аудит і міжнародні стандарти. Екологічний аудит і стандарти екологічного менеджменту в Україні.</p>	2
<p>2.3. Екологічний маркетинг в системі екологічного менеджменту. Розробка і реалізація «зеленої» продукції</p> <p>Концепція екологічного маркетингу. Сутність і види екологічного маркетингу. Стан, тенденції та чинники розвитку екологічних потреб. Типи товарів за рівнем екологічності Типи споживачів за відношенням до екологічності товарів. Аналіз мотивації споживання екологічних товарів.</p> <p>Розробка екологічних продуктів і принцип циркулярної економіки. Нові інструменти і форми еко-маркетингу та продуктової політики. Напрямки розвитку ринку екологічних товарів у світі й Україні.</p>	2
<p>2.4. Демонстрація відповідності</p> <p>Сертифікація і самодекларації. Вибір органу з сертифікації. Взаємодія з органом по сертифікації. Інформування про сертифікації. Декларація та екологічні етикетки. Цілі використання екологічних етикеток і декларацій. Основні принципи екологічних етикеток і декларацій. Самодекларовані екологічні заяви (Маркування II типу). Програма і мета, принципи, вимоги до знаків екологічного маркування I та II типу. Стрічка Мебіуса.</p>	2
<p>2.5. Екологічний інжиніринг в системі екологічного менеджменту</p> <p>Пошук на ринку «зелених» технологій відповідних технічних рішень, здатних задовольнити можливість виконання програми екологічної модернізації підприємства. Еколого-економічне обґрунтування запропонованої програми екологізації виробництва. Технологічні дослідження на пілотних установках щодо доцільності використання запропонованих для модернізації технічних рішень (очищення стоків і викидів, перероблення відходів тощо).</p> <p>Програми впровадження «зеленої» технології в діюче виробництво (програми екологічної модернізації виробництва).</p>	2
<p>2.6. Індикатори екологічних результатів діяльності підприємства</p>	2

<p>Поняття індикаторів екологічних результатів діяльності підприємства. Індикатори екологічних результатів в стандартних системах ISO 14000 і EMAS. Оцінка екологічного життєвого циклу продукції: призначення, функції.</p> <p>Екологічний контролінг як концепція координованого забезпечення та використання релевантної інформації. Ефективність екологічного менеджменту. Діагностика природоохоронного потенціалу підприємств на основі показників екологічного паспорту, результатів досліджень, проведених на підприємстві органами екологічного контролю. Екологічний паспорт підприємства. Діагностика параметрів, що характеризують екологічність продукції, що випускається підприємством.</p> <p>Оцінка викидів і відходів підприємства, відповідності їх встановленим екологічним нормативам і вимогам. Використання результатів діагностики природоохоронного потенціалу підприємства для організації виробництва екологічно чистих і безпечних товарів.</p>	
<p>2.7. Екологічні наслідки Чорнобильської катастрофи для України і світу</p> <p>Радіаційно-екологічні складові (припинення радіовикидів, захоронення радіоактивних відходів). Економічні, пов'язані з пошуком грошей на «Укриття». Соціальні питання чорнобильців з подоланням медичних наслідків в стані здоров'я та віддалених наслідків на різних рівнях флори в зоні відчуження пов'язаних з дією інкорпорованих нуклідів в структурних органах організму тощо. Питання довкілля та оздоровлення забруднених територій.</p>	2
<p>2.8. Екологічні наслідки російсько-української війни в Україні</p> <p>Екологічні наслідки (Донецька і Луганська області) — забруднення підземних вод, водойм, підтоплення площ і просідання ґрунту, забруднення атмосферного повітря, виведення з ладу значних масивів ріллі, знищення і псування об'єктів природно-заповідного фонду. Екологічно-небезпечне виробництво.</p>	2
<p>Разом за змістовий модуль 2</p>	16
<p>Всього</p>	28

6.2. Практичні заняття

№ з/п	Назва теми	К-ть годин
<i>Змістовий модуль 1. Теоретичні основи та забезпечення екологічного менеджменту</i>		
1	<p>Глобальна система екологічного управління</p> <p>Державна система екологічного управління в Україні.</p> <p>Екологічне управління на регіональному рівні та на рівні</p>	2

	підприємств. Основні сучасні інструменти екологічної політики.	
2	Механізм корпоративного екологічного менеджменту Об'єкти і суб'єкти екоменеджменту Цілі екологічного менеджменту. Завдання екологічного менеджменту. Принципи екологічного менеджменту. Складові системи екологічного менеджменту.	2
3	Міжнародне та національне екологічне право Основні нормативно-правові та законодавчі акти у сфері охорони довкілля. Проблеми та перспективи гармонізації законодавства України з законодавством ЄС.	4
4	Практичні моделі впровадження екологічної стратегії Форми інтеграції екологічних аспектів в діяльності організації. Включення екологічної складової в інвестиційний, виробничий, логістичний, персональний менеджмент.	2
5	Особливості формування системи екологічного менеджменту Перспективи розвитку та реалізація завдань екологічної модернізації українських підприємств. Напрями зменшення екологічного навантаження на навколишнє природне середовище через екологічну модернізацію підприємств.	2
6	Стратегія управління екологічними ризиками Класифікація екологічних та економічних ризиків підприємства. Особливості управління різними видами екологічних ризиків. Екологічна відповідальність і етика бізнесу. Хартія бізнесу на підтримку сталого розвитку.	2
	Разом за змістовий модуль 1	14
	<i>Змістовий модуль 2. Практичні напрями та інструменти впровадження системи екологічного менеджменту</i>	
7	Основні принципи стандартизації Сфера охорони навколишнього природного середовища (якість води, ґрунтів, запобігання впливу відходів на довкілля). Відомості про утворення та накопичення промислових і побутових відходів, можливий вплив на різні компоненти довкілля (природні води, ґрунти). Нормативні документи, що регламентують діяльність у сфері поводження з відходами, направлену на охорону навколишнього природного середовища.	2
8	Загальні вимоги до системи екологічного обліку на підприємстві Екологічний облік і реформування традиційної системи обліку на підприємстві. Проблема формування показників у системі	2

	екологічного бухобліку. Особливості екологічного обліку та звітності на українських підприємствах.	
9	Особливості просування екологічних товарів на ринку Оптимізація витрат на просування екологічних товарів різного рівня мотивації споживання. Екологічне маркування.	2
10	Принципи екологічного маркування Сертифікація та відповідність екологічного маркування I та II типу: загальні положення, контроль відповідності, захист етикетки. Екологічне маркування I типу. Програма і мета екологічного маркування I типу. Процедури розробки та перегляду екологічного маркування I типу.	2
11	Програми впровадження «зеленої» технології Екологічне навчання персоналу підприємства. Виробництво екологічно безпечної продукції та послуг.	2
12	Оцінка викидів і відходів підприємства Відповідність викидів встановленим екологічним нормативам і вимогам. Використання результатів діагностики природоохоронного потенціалу підприємства для організації виробництва екологічно чистих і безпечних товарів.	2
13	Вплив наслідків аварії на ЧАЕС на економічний потенціал підприємств Оцінка збитків та підходи до необхідності бюджетного фінансування. Завдання та методика досліджень. Методи аналізу, узагальнення та класифікації.	1
14	Війна та екологія Забруднення атмосферного повітря. Збитки аграрних та промислових підприємств. Пошкодження лісових масивів. Мінування територій України.	1
	Разом за змістовий модуль 2	14
	Всього	28

6.3. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	К-ть годин
Змістовий модуль 1. Теоретичні основи та забезпечення екологічного менеджменту		
1	1. Глобальна система екологічного управління. 2. Державна система екологічного управління в Україні. 3. Екологічне управління на регіональному рівні та на рівні підприємств. 4. Основні сучасні інструменти екологічної політики.	6
2	1. Сутність та структура екологічного менеджменту. 2. Механізм корпоративного екологічного менеджменту.	6

	3. Об'єкти, суб'єкти, цілі, завдання, принципи екологічного менеджменту. 4. Складові системи екологічного менеджменту.	
3	1. Серія міжнародних стандартів систем екологічного менеджменту ISO 14000. 2. Стандарт ISO 14001. 3. Національні стандарти в галузі екологічного менеджменту.	6
4	1. Ідентифікація екологічних аспектів діяльності. Прямі й непрямі екологічні аспекти. 2. Планування (цілі, завдання, заходи) реалізації стратегії екологічного менеджменту.	4
5	1. Управління операціями згідно з екологічними аспектами. 2. Управління документацією. Система документації КЕМ. 3. Оцінка результативності. Невідповідність, коригувальні та запобіжні дії.	4
6	1. Екологічна стратегія фірми. 2. Класифікація екологічних стратегій. 3. Інструменти стратегічного екологічного менеджменту. 4. Перехід від стратегічних цілей компанії до системи корпоративного екологічного менеджменту.	6
	Разом за змістовий модуль 1	32
Змістовий модуль 2. Практичні напрями та інструменти впровадження системи екологічного менеджменту		
7	1. Визначення об'єктів і суб'єктів екологічної сертифікації. 2. Обов'язкова сертифікація як форма державного контролю за безпекою продукції для населення та навколишнього середовища, порядок її проведення.	4
8	1. Цілі і завдання екологічної експертизи. 2. Екологічний аудит і міжнародні стандарти. 3. Екологічний аудит і стандарти екологічного менеджменту в Україні.	4
9	1. Екологічне будівництво (Bayer Material Science та ін.) 2. «Зелені» ініціативи компанії McDonald's. 3. Інвестиції Samsung у виробництво «зелених» товарів. 4. Соціальна та екологічна відповідальність ІКЕА. 5. Mitsubishi Electric турбується про екологію. 6. Екологічні суборенди від BMW (BMWі, Active E).	4
10	1. Основні принципи екологічних етикеток і декларацій. 2. Загальні вимоги, пропоновані до самодекларованих екологічних заяв. 3. Вимоги до знаків, що використовуються в екологічних заявах. Стрічка Мебіуса. 4. Принципи екологічного маркування I та II типу.	4
11	1. Природозберігаючі технології захисту атмосфери.	4

	2. Природозберігаючі технології захисту водного басейну. 3. Природозберігаючі технології захисту ґрунтового покриву. 4. Безвідходні технології як основа екологізації сучасного виробництва. 5. Сучасні екологічні технології та їх зв'язок з розвитком НТП.	
12	1. Індикатори екологічних результатів діяльності підприємства. 2. Оцінка екологічного життєвого циклу продукції: призначення, функції. 3. Екологічний контролінг як концепція координованого забезпечення та використання релевантної інформації. 4. Ефективність екологічного менеджменту.	4
13	1. Радіаційно-екологічна складова (припинення радіовикидів, захоронення радіоактивних відходів). 2. Економічні проблеми, пов'язані з пошуком грошей на «Укриття» та підтримки його в належному стані. 3. Соціальні питання чорнобильців з подоланням медичних наслідків в стані здоров'я та віддалених наслідків на різних рівнях флори в зоні відчуження.	4
14	1. Війна в Україні. Вплив на клімат всієї планети. 2. Викиди вуглекислого та інших парникових газів. 3. Післявоєнна реконструкція: зруйнована чи пошкоджена цивільна інфраструктура – важлива складова кліматичної зміни довкілля.	4
	Разом за змістовий модуль 2	32
	Всього годин	64

Примітка: У розрахунку годин на виконання самостійної роботи передбачено час на підготовку до практичних занять та виконання індивідуального завдання.

6.4. Орієнтовна тематика індивідуальних та групових завдань

1. Сутність екологічного управління. Екологічне управління і екологічний менеджмент.
2. Адміністративно-контрольні інструменти екологічного управління.
3. Базові стратегії «зелених» фірм».
4. Британські стандарти екологічного менеджменту.
5. Види організаційних структур корпоративного екологічного менеджменту.
6. менеджменту.
7. Визначення потреби в персоналі для здійснення екологічної діяльності, підбір кадрів та їх розстановка.
8. Еволюція інструментів екологічного управління.
9. Екологічна місія та екологічні цілі організації.
10. Екологічний SWOT-аналіз.

11. Екологічний аудит та міжнародні стандарти
12. Екологічний контролінг. Стратегічний та оперативний екоконтролінг.
13. Екологічний облік на підприємстві.
14. Екологічний стандарт ДСТУ ISO 14001:2006 «Системи екологічного управління. Вимоги та настанови щодо застосування».
15. Екологічні баланси як елемент інформаційної системи підприємства.
16. Економічні інструменти екологічного управління.
17. Закон України "Про екологічний аудит".
18. Закон України "Про ратифікацію Кіотського протоколу до Рамкової Конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату".
19. Закон України "Про якість та безпеку харчових продуктів і продовольчої сировини".
20. Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року».
21. Закон України "Про відходи".
22. Закон України "Про охорону навколишнього природного середовища".
23. Індикатори екологічних результатів діяльності підприємств.
24. Інтегровані системи менеджменту.
25. Історія розробки стандартів екологічного менеджменту.
26. Менеджмент-орієнтовані типи корпоративного екологічного менеджменту.
27. Методологічні засади екологічного менеджменту. Суб'єкти, об'єкти та функції екологічного менеджменту.
28. Методологічні засади екологічного менеджменту. Суб'єкти, об'єкти та функції екологічного менеджменту.
29. Методологічні засади екологічного менеджменту. Цілі та принципи екологічного менеджменту.
30. Методологічні засади екологічного менеджменту. Цілі та принципи екологічного менеджменту.
31. Морально-етичні інструменти екологічного управління. Екологічна культура.
32. Мотивація та стимулювання екологічно релевантної поведінки персоналу.
33. Особливості екологічного обліку та звітності на українських підприємствах.
34. Оцінка діяльності та вимоги до керівництва в системі корпоративного екологічного менеджменту.
35. Оцінка екологічного життєвого циклу продукції.
36. Поняття менеджменту. Менеджмент та управління.
37. Порядок впровадження системи екологічного менеджменту на підприємстві.
38. Проблемно-орієнтовані типи корпоративного екологічного менеджменту.
39. Роль управління персоналом в досягненні екологічних цілей.
40. Соціально-орієнтовані типи корпоративного екологічного менеджменту.

41. Стратегічний екологічний менеджмент: сутність та етапи розробки.
42. Сутність стратегічного планування в організації. Етапи розробки стратегії.
43. Сутність та необхідність контролю в екологічному менеджменті.
44. Сутність та структура групи міжнародних стандартів ISO 14000.
45. Сутність та функції екологічного аудиту.
46. Сучасні парадигми корпоративного екологічного менеджменту.
47. Сфокусовані системи менеджменту QHSE.
48. Схема екологічного менеджменту й аудиту EMAS.
49. Теорії фірми в концепції екологічного менеджменту (менеджеріальна (управлінська) теорія фірми, теорія стейкхолдерів, теорія сервісної фірми).
50. Тип організації екологічного менеджменту на підприємстві в залежності від рівня його екологічної активності.
51. Шляхи екологічно орієнтованої трансформації бізнесу (екоефективність та метод системних змін).

7. МЕТОДИ НАВЧАННЯ

Сучасні вимоги до підготовки менеджерів передбачають здобуття основних практичних вмінь та навичок: опанування сучасними технологіями прийняття управлінських рішень, формування комунікативної компетентності, навичок роботи та керівництва колективом, вміння застосовувати основні інструменти стратегічного менеджменту в практиці роботи організації. Для активізації процесу навчання студентів в процесі вивчення дисципліни застосовуються такі навчальні технології та засоби:

- на лекціях чітко та зрозуміло структурується матеріал; зосереджується увага студентів на проблемних питаннях; наводяться конкретні приклади практичного застосування отриманих знань; аналізується зарубіжний досвід вирішення окремих проблем; використовуються наочні матеріали, схеми, таблиці, моделі, графіки; використовуються технічні засоби навчання: мультимедійний проектор, слайди тощо;

- на практичних заняттях запроваджуються різні навчальні технології: розв'язання проблемних питань; дискусії; вирішення ситуаційних вправ; мозковий штурм; презентації; аналіз конкретної ситуації; рольові та ділові ігри; письмовий контроль знань; індивідуальне та фронтальне опитування.

Обов'язковими елементами активізації навчальної роботи студентів є чіткий контроль відвідування студентами занять, заохочення навчальної активності, справедлива диференціація оцінок.

У разі дистанційного і змішаного навчання використовуються навчальна платформа Moodle Білоцерківського НАУ, онлайн-платформи ZOOM, Microsoft Team, Google Meet, електронна пошта, мобільні додатки Viber, Telegram.

8. ФОРМИ ПОТОЧНОГО ТА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

Успішність студента оцінюється шляхом проведення поточного, модульного та підсумкового контролю.

Поточний контроль знань студентів з навчальної дисципліни проводиться в усній та письмовій формі.

Поточне оцінювання знань студентів здійснюється під час проведення лекційних та практичних занять і має на меті перевірку рівня підготовленості студента до виконання конкретної роботи. Об'єктами поточного контролю є:

- активність та результативність роботи студента протягом семестру щодо вивчення програмного матеріалу дисципліни;
- виконання завдань на практичних заняттях;
- виконання індивідуальних та самостійних завдань.

Модульний контроль рівня знань передбачає виявлення рівня опанування студентом матеріалу змістового модуля та вміння застосувати теоретичні знання для вирішення практичної ситуації.

Кількість отриманих балів з кожного виду навчальних робіт за різними формами поточного контролю виставляється студентам у журнал академічної групи та електронний журнал після кожного контрольного заходу.

Підсумковий контроль навчальної діяльності студентів здійснюється у формі іспиту.

9. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ

Оцінка за лекційне заняття виставляється за активність студента в дискусії.

Оцінку на практичному занятті студент отримує за виконані розрахункові та ситуаційні завдання, командні проекти, доповіді, презентації, есе, критичні огляди наукових публікацій, активність під час дискусій.

Під час модульного контролю засобом оцінювання є письмова контрольна робота. Контроль здійснюється за трьома складовими: лекційною (теоретичною), практичною (розрахункові завдання) та самостійною роботою.

Під час підсумкового контролю засобами оцінювання результатів навчання з дисципліни є стандартизовані комп'ютерні тести.

10. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Поточний контроль успішності здобувачів вищої освіти здійснюється за чотирирівневою шкалою –«2», «3», «4», «5».

Критерії оцінювання результатів навчання за чотирирівневою шкалою

Бали	Критерії оцінювання
«Відмінно»	Отримують за роботу, в якій повністю і правильно виконано завдання. Водночас здобувач вищої освіти має продемонструвати вміння аналізувати і оцінювати явища, факти і процеси, застосовувати наукові методи для аналізу конкретних ситуацій, робити самостійні висновки, на основі яких прогнозувати можливий розвиток подій і процесів, докладно обґрунтувати свої твердження та висновки.
«Добре»	Отримують за роботу, в якій повністю і правильно виконано 75% завдань. Водночас здобувач вищої освіти виявляє вміння аналізувати і оцінювати явища, факти і події, робити самостійні висновки, на основі яких прогнозувати можливий розвиток подій і процесів та докладно обґрунтувати свої твердження та висновки.
«Задовільно»	Отримують за роботу, в якій правильно виконано 60% завдань. При цьому здобувач вищої освіти не виявив вміння аналізувати і оцінювати явища, факти та недостатньо обґрунтував твердження та висновки, недостатньо впевнено орієнтується у навчальному матеріалі.
«Незадовільно»	Отримують за роботу, в якій виконано менш як 60% завдань. При цьому здобувач вищої освіти демонструє невміння аналізувати явища, факти, події, робити самостійні висновки та їх обґрунтувати, що свідчить про те, що студент не оволодів програмним матеріалом.

Підсумкова оцінка з дисципліни виставляється за 100-бальною шкалою. Вона обчислюється як сума балів з поточного та модульного контролю.

Сума балів з поточного контролю визначається як середнє арифметичне значення (САЗ) всіх отриманих студентом оцінок за такою формулою:

$$БПК = \frac{САЗ \times \max ПК}{5},$$

де *БПК* – бали з поточного контролю; *САЗ* – середнє арифметичне значення усіх отриманих студентом оцінок (з точністю до 0,01); *max ПК* – максимально можлива кількість балів з поточного контролю.

Відсутність студента на занятті у формулі приймається як «0».

Розподіл балів, що присвоюються здобувачам вищої освіти за підсумкового контролю «іспит»

Види робіт	Лекції	Практичні заняття	Самостійна робота	Модульний контроль	ІНДЗ	Іспит	Загальний бал
Максимально можлива кількість балів	10	20	10	20	10	30	100

Шкала оцінювання успішності здобувачів вищої освіти

За 100-бальною шкалою	За шкалою ECTS	За національною шкалою	
		іспит	залік
90–100	A	Відмінно	Зараховано
82–89	B	Добре	
75–81	C		
64–74	D	Задовільно	
60–63	E		
35–59	FX	Незадовільно (незараховано) з можливістю повторного складання	
1–34	F	Незадовільно (незараховано) з обов'язковим повторним вивченням	

11. ПЕРЕЛІК НАОЧНИХ ТА ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ

Наочні засоби:

1. Презентації у програмі Microsoft Office PowerPoint.
2. Законодавчо-нормативні акти.
3. Документація підприємств (організацій), органів державної влади та місцевого самоврядування.

Технічні засоби:

1. ПК.
2. Мультимедійне обладнання.
3. Програмне забезпечення MS Windows, MS Office.
4. Система дистанційного навчання Moodle.

12. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Основна література

1. Галушкіна Т. П., Грановська Л. М., Кисельова Р. А. Екологічний менеджмент та аудит: навч. посібник. 2020. 456 с.
2. Дудкін П. Д. Екологічне управління бізнесом в умовах євроінтеграції: навч. посібник. Тернопіль: ФОП Паляниця В. А., 2018. 200 с.
3. Екологічне управління та безпека бізнесу: конспект лекцій / Укладачі: Р. П. Шерстюк, Л. Я. Малюта, Л. М. Мельник. Тернопіль: Тернопільський національний технічний університет ім. Івана Пулюя, 2017. 338 с.
4. Зіновчук Н. В., Ращенко А. В. Екологічний маркетинг: навч. посіб. Житомир: видавництво ЖДУ ім. І. Франка, 2015. 190 с. URL: <http://ir.znau.edu.ua/handle/123456789/3786>.

5. Лук'янова О. М. Екологічний менеджмент: конспект лекцій. Харків: УкрДУЗТ, 2022. 66 с.

6. Міронова Н. Г., Білецька Г. А. Екологічна стандартизація і сертифікація: навч. посібник. Львів: Новий Світ - 2000, 2018. 140 с.

Додаткова література

7. Василенко І. А. Зелені технології у промисловості: монографія. Дніпро: Акцент ПП, 2019. 366 с.

8. Гринчук Ю. С., Коваль Н. В., Вовкотруб Я. В. Впровадження механізму екологічного менеджменту в систему управління територіальних громад. *Ефективна економіка*. 2023. № 9. URL: <https://nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/2153/2180>

9. Гринчук Ю. С., Шкапенко А. М., Шемігон О. І. Актуалізація та пропозиції щодо удосконалення екологічного менеджменту на підприємстві (в розрізі кадрової політики). *Ефективна економіка*. 2022. № 1. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/1_2022/21.pdf

10. Жигуц Ю. Ю., Лазар В. Ф. Інженерна екологія: навч. посібник для студентів технічних спеціальностей. Київ: Кондор, 2018. 168 с.

11. Сафранов Т. А., Губанова О. Р., Лукашов Д. В. Еколого-економічні основи природокористування: навч. посібник. Львів: Новий Світ-2000, 2018. 349 с.

12. Скрипчук П. М., Судук О. Ю. Моделі та механізми геоуправління аграрними підприємствами: монографія. Рівне: НУВГП. 2020. 315 с.

13. Professor Skrypchuk P., Ukraine, Jozef Zat'ko, PhD. MBA., Honor. Prof. mult., Slovensko.Vydavateľ. Geo-management in organic agriculture. Monografia viacerých autorov. Európsky inštitút ďalšieho vzdelávania, Za Humnami, Podhajska, Slovensko, 2019. 284 s.

Адреси сайтів в INTERNET

14. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>

15. Про оцінку впливу на довкілля: Закон України від 23.05.2017 р. № 2059-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19>

16. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

17. Про екологічний аудит: Закон України від 24.06.2004 р. № 1862-IV. Дата оновлення: 20.10.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1862-15>

18. Даянчак А. Система екологічного менеджменту. URL: <https://www.dqsglobal.com/uk-ua/navchajtesya/blog/systema-ekologichnogo-menedzhmentu-povnij-posibnik#umweltmanagementsystem-chapter01>